

DAVLAT XARIDLARI TIZIMIDA DAVLAT MOLIYAVIY NAZORATI ORGANLARINING O'RNII

PhD. Allayarov S

Toshkent moliya instituti o'qituvchisi

Navruzova Go'zal Olimjon qizi

Toshkent moliya instituti magistri

ANNOTATSIYA

Maqolada davlat xaridlarini nazorat qilishning zaruriati va uni amalga oshirish mexanizmi yoritilgan. Davlat xaridlari tizimi iqtisodiy jihatdan davlat mablag'laridan imkon qadar tejamkor foydalanib maksimal samara olish hamda yo'naltirilayotdan mablag'lar iqtisodiy taraqqiyot uchun maksimal samara keltirishga qaratilgan bo'ladi.

Kalit so'zlar: davlat xaridlarini nazorati, xarid funksiyalari, nazorat qiluvchi organlar, davlat byudjetidagi ko'rsatgichlari.

THE ROLE OF STATE FINANCIAL CONTROL BODIES IN THE STATE PROCUREMENT SYSTEM

ABSTRACT

The article describes the need to control public procurement and the mechanism for its implementation. The state procurement system is aimed at obtaining the maximum effect from the economic use of state funds as economically as possible and bringing the allocated funds to the maximum effect for economic development.

Key words: state procurement control, procurement functions, regulatory bodies, indicators in the state budget.

Davlat xaridlari sohasidagi monitoring davlat xaridlari to'g'risidagi qonun hujjatlariga rioya etilishini, davlat xaridlarining Qonunda belgilangan maqsadlari, printsiplari va cheklovlari amalga oshirilishini davlat xaridlarining o'tkazilishi haqidagi axborotni to'plash, umumlashtirish, tizimlashtirish va baholash vositasida doimiy asosda amalga oshiriladigan kuzatish tizimidan iborat bo'ladi.

Davlat xaridlari tizimi iqtisodiy jihatdan davlat mablag'laridan imkon qadar tejamkor foydalanib maksimal samara olish hamda yo'naltirilayotdan mablag'lar iqtisodiy taraqqiyot uchun maksimal samara keltirishga qaratilgan bo'ladi. Davlat xaridlarining iqtisodiyotni rivojlantirishda quyidagi muhim funksiyalarni amalga oshiradi:

1. Takror ishlab chiqarish funksiyasi. Davlat xaridlari mexanizmi davlatning xaridlar jarayonida xo'jalik subyekti sifatidagi ishtiroki bilan barqaror iqtisodiy aloqalarni ta'minlovchi mexanizm bo'lib, davlatning tovar, ish va xizmatlarga bo'lgan ehtiyojlarini belgilangan hajmlarda va kerakli sifat darajasida qondirish imkonini beradi;

2. Rag'batlantirish funksiyasi. Davlat xaridlari investitsion muhitni yaratish, iqtisodiyot sohalari va hududlar iqtisodiyotini tartibga soluvchi vosita bo'lib, yalpi talabning o'sishi uchun muhim omil hisoblanadi;

3. Narxlarni tartibga solish funksiyasi. Davlat xaridlari narxlar darajasiga ta'sir ko'rsatib, butun bozor iqtisodiyotidagi narxlar dinamikasiga bilvosita ta'sir ko'rsatadi;

4. Strategik funksiyasi. Mavjud ijtimoiy-iqtisodiy tizimdagi iqtisodiy taraqqiyotning muhim faktorlaridan biri hisoblanadi va mazku pozitsiyada davlat xaridlari qisqa muddatli istiqbolda rivojlanish yo'nalishni belgilaydi;

5. Innovatsion funktsiya. Innovatsion va yuqori texnologiyali mahsulotlarni orqali davlat xaridlari realizatsiyasi amalga oshiriladi.¹

Davlat xaridi tizimining nechog'lik muhim ahamiyat kasb etishini, albatta, unga yo'naltirilgan mablag'larning mamlakat makroiqtisodiy ko'rsatkichlariga taqqoslash orqali javob beriladi (1-jadval). Davlat xaridlari deganda davlatning o'z ehtiyojlari hamda funktsiya va vazifalarinibajarishi uchun tovar, ish va xizmatlarni sotib olishini tushunamiz.

Davlat xaridlari tizimi iqtisodiy jihatdan davlat mablag'laridan imkon qadar tejamkor foydalanib maksimal samara olish hamda yo'naltirilayotdan mablag'lar iqtisodiy taraqqiyot uchun maksimal samara keltirishga qaratilgan bo'ladi. Davlat xaridlarining iqtisodiyotni rivojlantirishda quyidagi muhim funksiyalarni amalga oshiradi.

Davlat xaridlari sohasidagi nazorat mazkur sohada qonun hujjatlari talablari buzilishining oldini olish, uni aniqlash va unga chek qo'yishga qaratilgan chora-tadbirlar tizimidan iborat bo'ladi.

¹ Попова О. Государственные закупки как эффективный инструмент регулирования развития экономики регионаю Экономика предприятий, регионов и отраслей. ГРНТИ 06.61.33

1-jadval**2019-2021 yillarda davlat byudjeti xarajatlarida davlat xaridlarining amaliy tahlili.¹**

Ko'rsatkichlar	2019-yil		2020-yil		2021-yil	
	mlrd. so'm	jamiga nis. foizda	mlrd. so'm	jamiga nis. foizda	mlrd. so'm	jamiga nis. foizda
Davlat byudjeti va DMJ larning davlat xaridi xarajatlari	28084,4	16,3	31926,8	16,0	35189,4	13,9
Davlat byudjetidan davlat xaridlari	23566,7	13,7	26917,0	13,5	29375,9	11,6
DMJ hisobidan davlat xaridlari	4517,7	2,6	5009,8	2,5	5813,5	2,3
Mamlakat YaIM	171808,3	100,0	199993,4	100,0	254043,1	100,0

Mazkur jadvalda 2019-2021 yillarda byudjet tizimi byudjetlari hisobidan amalga oshirilgan davlat xaridlari xarajatlari keltirilgan. Davlat xaridlari sifatida esa byudjet tashkilotlarida ishlaganlar uchun ish haqi xarajatlari, davlat xaridlari tartibida sotib olingan tovar, ish va xizmatlar keltirilgan. 2019-yilda byudjet mablag'lari hisobidan davlat xaridi uchun qilingan sarflar mamlakat yalpi ichki mahsulotining 16,3 foizini tashkil etgan bo'lsa, 2021-yilga kelib 13,9 foizga kamaygan. Umuman olganda mazkur miqdor davlatning korporativ xaridlari orqali amalga oshirilgan xaridlarni qo'shganimizda bundanda salmoqli miqdorni tashkil etgan bo'lar edi. Ammo, shuni alohida ta'kidlash joizki, bu yerda ish haqi xarajatlari ham davlat xaridlari sifatida inobatga olingan, sababi davlat ish haqiga mablag' to'lash orqali ishlovchilarning mehnatlarini sotib oladi.

Davlat xaridlari — davlat buyurtmachilarining tovarlarga (ishlarga, xizmatlarga) bo'lgan ehtiyojlarini pulli asosda ta'minlash jarayonidir. O'zbekiston Respublikasi "Davlat xaridlari to'g'risida"gi Qonunda davlat xaridlarini amalga oshirish usuli, talablari va shartlari barchasi batafsil yozilganligiga qaramay, o'tkazilayotgan tender tanlovlarda qonun buzilish holatlari davom etmoqda. O'zbekiston Respublikasi "Davlat xaridlari to'g'risida"gi O'RQ-684-sonli qonunning 75-moddasi (xarid qilish tartib-taomillarining

¹Davlat statistika qo'mitasi ma'lumotlari asosida tayyorlandi.

davlat nazorati)da O‘zbekiston Respublikasi Monopoliyaga qarshi kurashish qo‘mitasi ushbu Qonunning va davlat xaridlari sohasidagi boshqa qonunchilik hujjatlarining to‘g‘ri qo‘llanilishi ustidan davlat nazoratini o‘z vakolatlari doirasida amalga oshirishi belgilab qo‘yilgan. Monopoliyaga qarshi kurashish qo‘mitasi Sirdaryo viloyati xududiy boshqarmasi tomonidan Davlat xaridlari sohasida jumladan, etender.uzex.uz maxsus axborot portali orqali eng yaxshi takliflarni tanlash bo‘yicha o‘tkazilayotgan tanlov savdolarida O‘zbekiston Respublikasining “Davlat xaridlari to‘g‘risida”gi hamda “Raqobat to‘g‘risida”gi Qonun talablari bo‘yicha doimiy monitoring ishlari olib borilmoqda.

O‘tgan davr mobaynida viloyatda jami 129,6 mlrd.so‘mlik 471 ta eng yaxshi takliflarni tanlash bo‘yicha o‘tkazilgan tanlov savdolari nazorat tartibida o‘rganildi. O‘tkazilgan o‘rganishlar davomida 29 ta holatda, ya‘ni 4ta holatda ishtirokchilar o‘rtasida affillanganlik holatlari mavjudligi, 25 ta holatda buyurtmachi bilan ishtirokchilar o‘rtasida affillanganlik holatlari mavjudligi aniqlandi.

Aniqlangan qonunbuzilish xolatlari yuzasidan hududiy boshqarmaning maxsus komissiyasi tomonidan belgilangan tartibda ish qo‘zg‘atilib, bajarilishi majburiy bo‘lgan ko‘rsatmalar, shuningdek, ma‘muriy javobgarlik bo‘yicha sud organlariga yo‘naltirildi.

Mazkur qonunbuzilish xolatlari yuzasidan 2 ta xolat bo‘yicha tuzilgan 207,0 mln.so‘mlik shartnomalar xaqiqiy emas deb topilib, tuzilgan shartnomalar bekor qilindi.

Shuningdek, 27 ta holat bo‘yicha, shundan “Sirdaryo issiqlik elektr stansiyasi” AJ, Oqoltin tuman tibbiyot birlashmasi, Yangiyer shahar tibbiyot birlashmasi hamda Sirdaryo tuman Obodonlashtirish bosh boshqarmasi mas‘ul rahbarlariga nisbatan ma‘muriy tartibda intizomiy chora qo‘llanilgan.¹

Qonun hujjatlarida belgilangan tartibda statistik va boshqa axborotni taqqoslash va tahlil qilish orqali amalga oshiriladigan tekshiruvlar davlat organlarining davlat xaridlari to‘g‘risidagi qonun hujjatlariga rioya etishi ustidan nazorat qilishning asosiy shaklidir. Davlat xaridlari sohasidagi monitoring va nazorat tegishli vakolatli davlat organlari tomonidan amalga oshiriladi. Davlat xaridlarini tashkil etish va amalga oshirish chog‘ida qonun hujjatlarida nazarda tutilmagan tekshiruvlar o‘tkazilishiga va hisobot berish shakllarini talab qilishga yo‘l qo‘yilmaydi.

Xarid qilish tartib-taomillari ustidan jamoatchilik nazorati davlat xaridlarini rivojlantirish va takomillashtirishga ko‘maklashish, davlat xaridlari to‘g‘risidagi

¹ <https://antimon.gov.uz/davlat-xaridlari-ijro-va-nazorat>

qonunchilik talablari buzilishlarining oldini olish va ularni aniqlash hamda davlat buyurtmachilarini, vakolatli davlat organlarini aniqlangan qoidabuzarliklar haqida xabardor qilish maqsadida amalga oshiriladi. Xarid qilish tartib-taomillari ustidan jamoatchilik nazorati ochiqlik va shaffoflik prinsiplarini ro'yobga chiqarish vositasida amalga oshiriladi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. O'zbekiston Respublikasining 22.04.2021 yildagi "Davlat xaridlari to'g'risida"gi O'RQ-684-son Qonuni.
2. Попова О. Государственные закупки как эффективный инструмент регулирования развития экономики региона Экономика предприятий, регионов и отраслей. ГРНТИ 06.61.33
3. У.Ўроқов. Давлат харидлари тизимида электрон харидлар ҳажмини ошириш масалалари. "Замонавий молиянинг миллий ва халқаро долзарб масалалари". Халқаро илмий-амалий конференция материаллари тўплами. ТМИ, 2021 йил 20 май.
4. Vazirlar Mahkamasining 2022 yil 20 maydagi 276-son qarori bilan tasdiqlangan "Davlat xaridlarini amalga oshirish bilan bog'liq tartib-taomillarini tashkil etish va o'tkazish tartibi to'g'risida"gi Nizom.
5. stat.uz
6. antimon.gov.uz/davlat-xaridlari-ijro-va-nazorat